

Da politiet var lige ved at få et efterretningsvæsen

af Morten Thing

Udviklingen af politiet har naturligvis været betinget af statens behov. Men eksisterer en social institution først, så får den et selvstændigt behov for at overleve - og helst blive større. Dette kludetæppe af interesser kan det ofte være svært at skille ud fra hinanden. F.eks. kan vækstmuligheder være konjunkturrelt til stede som følge af verden uden for Danmark. Et godt eksempel på disse sammenvævede interesser finder vi i væksten på sikkerheds- og efterretningsområdet i forbindelse med den russiske revolution. Her fik regeringen pludselig gennem ydre pres et behov for overvågning. Og politiet havde et behov for at få et efterretningsvæsen. Og faktisk var det lige ved.

Et egentligt efterretningsvæsen som en del af politiet oprettes i Danmark først efter anden verdenskrig. Men grunden til det lægges tidligere. Allerede før Statspolitiets oprettelse i 1911 havde *Københavns Politi* i perioder indsamlet (og indkøbt) personoplysninger¹. Og med afd. D's oprettelse i 1927 og ikke mindst med dens status af landsdækkende central for politiske personoplysninger fra 1931 blev denne tradition udviklet og befæstet til et system af indsamling og registrering.

Imidlertid synes efterretningsvirksomheden nok så meget knyttet til oprettelsen af *Statspolitiet* i 1911. Chefen for det nye Statspoliti blev hentet fra militæret. Det var auditøren Valdemar Mensen. Han var en politimand med militære ambitioner og arbejdsmetoder. Ikke alene arbejdede han systematisk på en centralisering af magten under Statspolitiet, han var fra starten meget lydhør overfor de signaler Generalstaben udsendte om betydningen af samarbejde på efterretningsområdet. Fra 1913 var Mensen således ansat som civil efterretningsofficer ved Generalstabens Efterretningssektion (GE)² for at knytte de to institutioner tættere sammen. Generalstaben mente, at politiet allerede i fredstid burde opbygge et kartotek over mistænkelige personer, som kunne tænkes at komme i søgelyset i tilfælde af krig.

Første verdenskrig gjorde denne betragtning og samarbejdet mellem Statspolitiet og GE til virkelighed. Henrik Stevnsborg skriver i sin disputats om politiets historie, at Statspolitiet herefter anlagde "sit såkaldte *"spionkartotek"*. Dette var ved afslutningen af 1. verdenskrig nået op på omkring 1.000 numre, takket være et løbende samarbejde med Generalstabens Efterretningssektion og gensidig udveksling af oplysninger, herunder samlæsning med Generalstabens tilsvarende "Præventive Arkiv". (s.76)

Lederen af GE var oberstløjtnant Erik With. Han blev imidlertid fjernet som leder af afdelingen i 1918, da den radikale regering var utilfreds med hans utilslørede engelske sympatier. Withs samarbejde med Mensen og Statspolitiet ophørte imidlertid ikke af den grund. Den danske Anti-bolsjevikkiske Komité oprettede for penge betalt af Transatlantisk Kompagni et anti-bolsjevikkisk efterretningskontor på Hotel Metropol med Erik With som leder. Han havde imens orlov fra hæren og arbejdet skete i forståelse med regeringen. Det anti-bolsjevikkiske efterretningskontor samarbejdede både med det britiske og det tyske efterretningsvæsen. Og fra Withs private efterretningstjeneste gik oplysningerne videre til Statspolitiet. Hermed flød altså kilderne for oplysninger til Statspolitiet blot lidt kvikkere³.

Danmark havde efter 1905 modtaget mange jødiske immigranter fra Rusland. Ikke mindst deres tilstedeværelse især i København gjorde det let for russiske politiske grupper at bruge København som base for kurer-tjeneste, pengetransaktioner m.v. Dertil kom, at København ligeledes var en by, som på grund af landets neutralitet tiltrak mange af de krigsførende landes hemmelige tjenester. Den radikale regering var af den opfattelse, at Danmark ikke efter revolutionen i Rusland i november 1917 i nogen væsentlig grad var kommet i farezonen

politisk set. Den betragtede ikke den danske venstrefløj eller immigrant-venstrefløjen som nogen væsentlig sikkerhedsrisiko.

Som Bent Jensen dokumenterer i sin disputats *Danmark og det russiske spørgsmål 1917-24*, så de allierede helt anderledes på sagen. I løbet af 1918 kom det til gentagne forsøg fra allieret side på at få den danske regering til at ændre politik i forhold til Rusland og skærpe sine sikkerhedsforanstaltninger på hjemmefronten. Presset kulminerede omkring et-års dagen for revolutionen, som samtidig blev optakten til den tyske revolution. Presset fik den danske regering til i november 1918 at slå hårdt ned på den hjemlige venstrefløj. En række demonstrationer blev brugt som påskud til at arrestere stort set hele lederskabet af Fagoppositionens Sammenslutning og Socialistisk Arbejderparti. Samtidig kaldte regeringen sin repræsentant i Petrograd hjem, mens rubelvekslingen i København blev stoppet, og i februar 1919 sendtes bolsjevikernes repræsentation i København hjem til Rusland. Men presset på regeringen for at begrænse bolsjevikisk propaganda, eventuelt helt forbyde den, fortsatte.

Først i løbet af 1919 begynder efterretningsrapporterne fra København til de allierede at lyde optimistiske. Nu begyndte presset at hjælpe, nu gjorde danskerne noget ved bekæmpelsen af bolsjevikkfaren, kunne efterretningsofficererne skrive hjem⁴. Men som sagt var der også danskere, der var enige med de allierede. Ikke kun oberstløjtnant Erik With. Også statspolitichef Valdemar Mensen var af den opfattelse. I slutningen af 1918 anbefalede han et "fornødent stærkt modværge" mod de hjemlige elementers optræden⁵. Nogenlunde samtidig kom det til en fællesskandinavisk konference med deltagelse af embedsmænd fra udenrigsministerierne, justitsministerierne og politiet om en fælles indsats.

Og 1919 blev virkelig det store år for Statspolitiets indsats. Generalstaben var glad for samarbejdet og lagde op til, at det gode krigssamarbejde skulle fortsættes efter krigens ophør af hensyn til handelsspionagen og bolsjevikkfaren. Statspolitiet var siden sin beskedne start med 36 mand i 1911 vokset til 420 mand. Tilsynet med udlændinge, visumsager samt hele kriminalpolitiet var blevet lagt ind under Mensens domæne. Denne kombination gjorde bekæmpelsen af spionage og politiske afvigere til en oplagt sag for det nye, stærke korps⁶.

Statspolitiet som efterretningstjeneste i 1919

Statspolitiets arkiv, som ligger i Rigsarkivet, er svært tilgængeligt, bl.a. fordi en hel del af journalerne forsvandt under besættelsen. Men journalen eksisterer for årene 1918-1920. Går vi ind under kategorien 'Samarbejde med militære Myndigheder', så er der i 1918 journaliseret 87 sager, for 1919 1.600 sager og for 1920 ingen sager.

Denne forunderlige forskel skal nedskrives noget, idet den delvis repræsenterer en ændret praksis - men den repræsenterer alligevel en målestok for indsatsens størrelse. Efter fredsslutningen i Versailles var det svært at se Tyskland som nogen stor fare. Og selv forholdet til bolsjevikkerne normaliseredes jo efterhånden og endte med en diplomatisk godkendelse i 1924. Efter en kort opblussen 1918-21 kørte også venstrefløjen på vågeblus tyverne igennem. Men i 1919 kunne man stadig tro at Danmark var det næste sted revolutionen ville bryde ud.

I det følgende vil jeg se nærmere på Statspolitiets arbejde i 1919, som det afspejler sig i de 1.600 indførsler i journalen.

I Statspolitiets H-journal for 1918 og 1919 findes der sager udarbejdet af det samme personale og omtrentligt indenfor det samme interesseområde, som er journaliseret andetsteds end som 'samarbejde med militære myndigheder'. Det gælder f.eks. typisk sagen H 1179/18 også kaldet 'Bolcheviksagen'. Denne sag ligner mange andre sager i Statspolitiets arkiv på den

måde, at akter som synes 'i familie' lægges til sagen, så den efterhånden vokser til et betragteligt omfang. Denne sag handler især om russiske bolsjevikker i København. Den ser ud til at være begyndt i oktober 1918 med oplysninger fra GE eller Sektion C, som den skiftede navn til under ledelse af kaptajn N. Sylow. GE behøvede Statspolitiets hjælp til efterforskning, men formidlede også indberetninger af interesse for politiet. Det kunne være lister fra svenske og norske politimyndigheder over mistænkelige udlændinge, især russere. Men for den norske listes vedkommende også medlemmer af Det Norske Arbeiderparti. GE gennemgik bl.a. telegrammer og forsynede politiet med kopier af de mest interessante. I et udateret brev fra Sylov til Mensen skriver han: "Hvis De har nogle Bolchevikker eller andre at bringe i Forslag til Telegramaftersyn skal vi nok faa dem. Jeg har bragt i Erfaring at der er etableret - og har været længe - Postcensur i Norge. Det var en i høj Grad paakrævet Foranstaltning - at faa indført ogsaa herhjemme". Sagen indeholder et særligt læg med kopier af telegrammer til og fra bolsjevikesandtskabet i København.

Bolcheviksagen handler imidlertid ikke kun om udlændinge, den handler også om den hjemlige venstrefløj og ikke mindst om relationerne mellem mistænkelige udlændinge og mistænkelige danskere. Ifølge en rapport fra marts 1919 var der en særlig 'Syndikalistgruppe' i Statspolitiet, som siden optræder hyppigt i sagerne. Den bestod af 5-8 statsbetjente, som særligt arbejdede med venstrefløjssager.

Gruppens indsigt i venstrefløjssager var ret begrænset på dette tidspunkt. I en rapport fra den 10. marts hedder det, at der er rygter om, at syndikalisterne i nær fremtid ville anstifte uroligheder. Gruppen havde derfor foretaget en nærmere undersøgelse. "Vi har i den Anledning faaet oplyst, at Socialdemokratisk Arbejderforbund - Syndikalisterne - agter at afholde et offentligt Møde" samme aften. Det viser sig imidlertid hverken at være socialdemokrater eller syndikalister, men Socialistisk Arbejderparti. Politibetjent Jacobsen, som overværede mødet, var skuffet over mødets forløb. Murer Rassow talte om Socialdemokratiets svigt, hvorefter Andersen Nexø talte, "ikke noget der var særlig opsigtsvækkende og efter Jacobsens Formening var det nærmest en Reklametale for de af ham udgivne Hæfter "Ringens sluttet" og "Nytaarstanker", der blev forhandlet paa Mødet". PB Larsen, som også overværede mødet tilsluttede sig Jacobsens referat, "dog tilføjer han Taleren Aage Jørgensen var særlig raa i sin Tale. Endvidere tilføjer han at Taleren Andersen-Nexø omtalte General Mannerheim som "Blodhund", "Morder!" og "Laban". Hvortil Tilhørerne raabte Hør! Hør!". Der må have været en del skuffelser for Syndikalistgruppen, men også en hel række kultursammenstød. Den har ganske enkelt svært ved at finde ud af de forskellige grupper. Men fremfor alt forstår de ikke de kulturelle koder i dette fremmede område.

I bolcheviksagen er der skrevet på listerne over mistænkte: "indgaar i det store Kartotek 1520/1919". Denne reference gælder H-journalen for 1919, hvor 1520 netop er kategorien 'Samarbejde med militære Myndigheder'. "Det store kartotek" må formentlig referere til en kortsamling, et kartotek med forbindelse til journalens indførsler. Og i én af de til journalen hørende sager ligger der faktisk et fortrykt kort på blå karton med påskriften "Afskrift". Det må forstås på den måde, at som dokumentation har man vedlagt den pågældendes kort i afskrift. Kortet er 12x20 cm med et udstandset hul forneden til at fastholde det med en metalstang i kartotekskassen. På forsiden er der fortrykt: "Efternavn:/ Fornavn:/ Født den Aar i/ Undersaat. Stilling:/Sidste Bopæl:/. Til højre er der en lodret rubrik, fortrykt: "Nævnt i Sag J. Nr.:. På bagsiden af kortet var der plads til forskellige notater, som i dette tilfælde blev brugt til en opregning af de tre forhold, der gjorde ham interessant: "Er kendt som Bolchevik (Dr. Schiffer). Har været i Forbindelse med "Rosta" og er Fører for den røde Garde" (H 388/1919).

I den parlamentariske kommissions beretning⁷ nævner Andreas Hansen, at da han

blev leder af afd. D. i Københavns Politi i 1927 var der 2-3 mand, der arbejdede med kartoteket, og at dette "vistnok [var] med hvide og blå kort". Muligvis går denne skelnen tilbage til samarbejdet mellem Statspolitiet og Københavns Politi. Man har tilsyneladende haft flere forskellige katoteker, sandsynligvis ét for spioner, ét for udlændinge og ét for danskere. Men hertil kommer så forskellige lister, som omtales i sagerne. Eksempelvis henvises tit til "sort Liste". Men sandsynligvis har den sorte liste været den daglige omtale af kartoteket. For i en bestemt sag står der: "han ses i Statspolitiets Registratur - sorte Liste H. Nr. 1520/1919 73". Det kunne tolkes på den måde, at registraturen og listen er én og samme sag og i hvert fald henviser journalnummeret til journalens kategori for spioner.

Journalens kategori 1520 med de 1600 indførsler er bygget op på den måde, at først kommer der 29 indførsler, som alle er fra april-maj 1919. derefter følger ca. 700 indførsler i alfabetisk rækkefølge, hvis tidligste referencer er til december 1918. Disse 700 indførsler må formentlig, da de blev indført have været grundstammen i det spionkartotek, som Henrik Stevnsborg omtaler på 1.000 numre. Efter den alfabetiske del, kommer så ca. 900 ikke-alfabetiske numre. Langt den største del af indførslerne i journalen er *personer*, men der er også en del indførsler på organisationer. Den største gruppe blandt personerne er russerne, hvor igen de russiske jøder indtager en særposition. Det er ikke altid nationalitet er anført, men meget ofte er den og for jødernes vedkommende, kan der stå: "Russisk Undersaat, Jøde", eller "Russisk Jøde". Hvad, betegnelsen jøde præcist dækker over, er usikkert. Når der er tale om folk med opholdstilladelse i Danmark var 'jøde' en kategori, som kunne henvises til karakteren af vedkommendes russiske papirer (som kunne kategorisere vedkommende som jøde), evt. til understøttelsesforhold i Danmark (f.eks. via Mosaisk Troessamfund). Men når der var tale om personer, som var indberettet via efterretningstjenesten er det mere usikkert, hvad referencen gjaldt. Jøde er imidlertid en slags særkategori, som ikke betyder noget éntydig religiøst. Der står således ikke opført 'katolik' nogen steder f.eks., mens der derimod står 'jøde' ved mange revolutionære, som givet ikke har været medlemmer af Mosaisk Troessamfund.

Næst efter russerne kommer kategorien 'dansker' og 'nordmand', som der stort set er lige mange indførsler på. Det interessante i dén sammenhæng er det, at der er bemærkelsesværdigt færre svenskere end nordmænd. Den eneste forklaring, som springer i øjnene fra materialet, er det norske politis større samarbejdsvillighed. Det norske politi underrettede tilsyneladende det danske hver gang en norsk venstrefløjsperson gæstede Danmark. Og i Norge var der jo ikke som i Danmark eller Sverige tale om et lille venstresocialistisk parti, men om Arbeiderpartiet slet og ret. I juli 1919 havde den norske historieprofessor Edv. Bull således søgt og fået visum til en måneds ophold i København, hvor han skulle studere i Rigsarkivet. Statspolitiet skriver i den anledning til Justitsministeren og forespørger, hvordan man skal forholde sig: "Foruden at være Professor er Herr Bull imidlertid ogsaa fanatisk Bolchevik af den mest yderliggaaende Retning (i alt Fald i Teorien) og vil mulig derfor ikke være særlig velkommen hjemme; det er jo ikke udelukket, at han vil benytte Lejligheden til at prædike sin Religion i Danmark. Der kunde derfor være Spørgsmaal om at annullere hans visum, hvilket jo imidlertid er saa sin egen Sag[...] Hvis noget ønskes foretaget bedes De snarest meddele mig det". Det gør én af ministerens folk et par dage efter. Man ønsker ham ikke afvist, men "Det er vel bedst at Statspolitiet diskret holder en lille Smule Øje med ham". Hvorefter Statspolitiet ved indrejsestederne i Helsingør og København bliver bedt om at indberette "hvis Bull skulle indtræffe" (1520/1919-132). Bull var medlem af venstrefløjen i Arbeiderpartiet. Men det er formentlig hans status som professor, der redder ham fra den sædvanlige praksis: afvisning eller udvisning.

Går vi til de mindre repræsenterede nationer er rækkefølgen: Italien, Tyskland,

Frankrig, Finland, Schweiz, England. Både ud fra denne fordeling som ud fra organisationernes navne og de sparsomme oplysninger, som er i registret, så er den altdominerende interesse: Bolsjevikkerne og Rådssrusland. De sparsomme oplysninger, kan simpelthen være: "Bolchevikagent" eller "Falske Penge fra Rusland".

En sidste type oplysning, som journalen indeholder, er kilden til oplysningen. Den kan simpelthen være et sagsnummer - så af en anden kategori end 1520/1919. Men tit drejer det sig om lister som: "Fortegnelse over Bolshev., der besøjer Sverige", "Liste over kendte Bolscheviker", "Fortegnelse over norske revolutions- og bolsjevikagitatorer", "Liste over "Gidsler"", "Vertrauensleute der syndikalistischen Partei", "U.P.s Liste" (som var Udenrigsministeriets liste over folk, hvis post blev censureret) eller lign. Tit gælder henvisningen Generalkommandoen, "Kjhb. Politi Reg.", "Norsk Opdp.", "Fransk indbr." "Kgl. da. Ges. i Helsingfors" eller en anden 'officiel' efterretningstjeneste. Hertil kommer også de mange oplysninger fra "Oberstløjtnant W.", dvs. fra Erik Withs anti-bolsjevikkiske kontor.

En meget brugt betegnelse er "S" eller "Dr. S.", "Dr.S. Februarliste" el. lign. Bag bogstavet "S." gemmer sig Dr. Schiffer. Dr. Schiffer formidlede flere typer oplysninger til Statspolitiet, som vi genfinder teksten til i journalsagerne. Én type bærer øverst betegnelsen "Counter Bolshevism", men er iøvrigt som Schiffers indberetninger på tysk. En anden type refererer til forskellige af hans agenter i København. Han har tydeligvis Statspolitiets tillid, idet man flere gange henvender sig til ham med spørgsmål om personer i mere dubiøse miljøer. Af nogle indberetninger fremgår det også, at han samarbejdede med Generalstabens efterretningstjeneste. Formuleringerne på nogle af indberetningerne tyder på, at de er skrevet til flere modtagere. F.eks. hedder det i én indberetning: "Der Verdacht auf die Firma Callmann & Co. ist zuerst von dem dänischen Generalstab ausgesprochen und von den Agenten des dänischen Generalstabs in Hamburg betätigt worden" (1520/1919-361). Denne meddelelse er vel mest logisk i forhold til det tyske efterretningsvæsen. Og sandsynligheden taler for, at Schiffer var tysk agent. På et tidspunkt, hvor der gik rygter om, at en strejke i Københavns Havn understøttedes af russerne via netop det nævnte firma, rådspurgte Statspolitiet Dr. Schiffer om sagen. Han svarede på sit eget brevpapir (han har åbenbart fast bopæl Amager Fælledvej 7), at han havde sat den "prøjsiske Regering" igang med en undersøgelse. Svaret er på godt dansk, men med enkelte fejl (1520/1919-1379). Tilsvarende meddeler han den 21. juli 1919, at en bestemt person har været 4 år i beskyttelsesarrest i Tyskland som spionagemistænkt, men nu er i København. "Es wäre sehr wuenschenhaft, aus den Akten der Preussischen Behörden etwas ueber diesen Mann zu erfahren und gegebenfalls der dänischen Staatspolizei Mitteilung zu machen, damit Ausweisung erfolgen kann" (1520/1919-1329). Man må altså formode, at der er tale om et formaliseret samarbejde mellem tysk og dansk efterretningsvirksomhed.

Til journalens kategori 1520/1919 er der som sagt knyttet en serie journalsager. Desværre eksisterer ikke alle 1600 sager og meget tyder på, at der aldrig har været oprettet sager på alle indførslerne. Men af henlæggelsesbemærkningerne i journalen er der også noget, som kunne tyde på, at ikke alle oprettede sager er arkiverede, resp. afleveret til Rigsarkivet.

Hvorom alting er, så viser de eksisterende sager klart, hvordan Statspolitiet arbejdede i dette hektiske år. Den stor interesse for bolsjevikkerne ude og hjemme, som de 1600 indførsler viser bekræftes til fulde af en gennemgang af de arkiverede sager. Det ser ud til, at en gruppe af politifolk - med Syndikalistgruppen som kerne - har arbejdet med disse sager. Og det er i hundredvis af "diskrete Undersøgelser" og afhøringer, der er blevet foretaget for at be- eller afkræfte rygter, som kom ud af de mange forskellige kilder. Man må altså forestille sig, at udmøntningen af det pres, som Bent Jensen beskriver, de allierede lagde på den danske regering, bestod i, at Justitsministeriet afkrævede Statspolitiet svar, men også forebyggende

svar i den forstand, at de mange kilder, som her samles var den måde, hvorpå man kunne gisne om farens omfang. For fare handler det om.

Fare på færde

De farer, som lurede bag indberetningerne, førte alle tilbage til bolsjevikkerne. En fare lå i, at bolsjevikagenter relativt uhindret kunne komme til Danmark. De kunne på denne måde komme i kontakt med et andet faremoment, nemlig de danske bolsjevikker og immigrant-bolsjevikkerne blandt jøderne. I kontakten med disse to miljøer kunne agenterne formidle: propaganda, penge, våben og sprængstof. Den samlede effekt af hele dette kompleks kunne være planlægning af en revolution i Danmark.

Et centralt tema i arbejdet var penge. Rubler blev ikke længere vekslet officielt i København efter den 20. december 1920. Det skyldtes at kursen var styrtdykket fra 58 kr. for 1.000 rubler til 38, men også at regeringen gerne så vekslingen ophøre. Forestillingen var den, at russerne ville prøve at veksle rubler i København til finansiering af revolutionen. Mange rygter svirrede og mange spor blev undersøgt.

Et eksempel er en henvendelse fra Dr. Schiffer den 14. juni 1919 om en russisk jøde, der samme dags eftermiddag havde solgt en større sum rubler til et vekselkontor på Vesterbrogade. Rubelhandel foregik altså uofficielt stadigvæk. 3 dage senere spørger én af Dr. Schiffers agenter vekselkontorets indehaver, om hun kunne skaffe 100.000 rubler hurtigt, og hvilke rubler hun handlede med. Hun svarede "Kerenskij-Rubler. Bolschewik-Rubler havde hun ikke".

Sagen var nemlig den, at der fandtes flere slags rubler. Dels guldrubler udstedt under zaren, dels papirubler ligeledes udstedt under zaren, kaldet Romanov-rubler, dels Kerenskij-rubler udstedt efter februar-revolutionen i 1917. Egentlige bolsjevik-rubler fandtes ikke, men nogle papirpenge med en værdi i styrtdykkende retning. Endelig udstedte de hvide deres egne rubler. Rygterne gik, at bolsjevikkerne eftertrykte både Kerenskij-rublerne og de hvides rubler. Dokumenter fra de russiske arkiver viser, at bolsjevikkerne finansierede revolutionen i Tyskland og andre steder med smykker, diamanter og fremmed valuta, ja sågar ved morfin⁸.

Efter indberetningen fra Dr. Schiffer satte Statspolitiet en større undersøgelse igang, som afdækkede, at der foregik handel med rubler fra jødiske handlende i København. Manden med de mange rubler fandt man dog ikke (1520/1919-1266). Og det er et gennemgående træk. Selvom man kontrollerede bankkonti og regnskabsbøger, så kom man aldrig på sporet af de mange rubler, som rygterne talte om. De penge vi kender til, som fra russiske kilder flød til Danmark, kom som svenske kroner.

En strejke i Frihavnen i maj 1919 producerede en masse rygter om, at der kom penge udefra eller værre endnu: om opviglere. En af betjentene fra syndikalistgruppen rapporterer således den 10. maj om en person, som ses overalt hvor syndikalisterne er samlet, som aldrig har arbejde, som aldrig holder taler, som bor i Amagergade 7-9 og som under Stormen på Børsen havde et rødt armbind på. Kun navnet mangler og sporet ender blindt (1520/1919-402). I juli eftersøger man en Einer Petersen fra Wesselsgade eller en gammel jøde fra Pilestræde, om hvem oberstløjtnant With har indberettet, at én af dem har givet 2.000 kr. til fortsættelsen af strejken. Men også disse spor ender blindt (1520/1919-1326).

Mange spor blev undersøgt og mange mærkværdige historier blev rullet op. En del furor vakte det, da lederen af Dansk Røde Kors i Helsingfors engang i august 1919 modtog tre breve adresseret til den russiske diplomat Maxim Litvinov. Lederen af Røde Kors oversendte brevene til Udenrigsministeriet, som forespurgte i Justitsministeriet, hvad man skulle gøre ved brevene. Der udspandt sig nu en lærd juridisk diskussion om, hvorvidt man kan åbne Litvinovs breve for at se, om det var den russiske diplomat, og om der var

statshemmeligheder i dem. "Egentlig skulde her jo en Retskendelse til for at aabne Brevene, men det henst.[illes] dog at sætte sig ud derover", lyder én vurdering. En anden: "Forh.[oldet] er jo det at der ikke her i Danmark findes noget Subjekt for Brevhemmeligheden for saav.[idt] de paag.[ældende] Breve angaar og man kan vist næppe antage at Grundlovens Best.[emmelser] skulde gælde et Tilfælde, hvor vedk.[ommende] Dæk-Adressat (der jo har den faktiske Raadighed over Brevene) har udsendt dem. Hst.[ille]s at aabne dem uden videre"

Det blev nu Statspolitiets opgave at undersøge brevene for hemmelig skrift, åbne dem og oversætte dem. Og stor var forbløffelsen, da det viste sig at være tre kærlige breve fra Litvinovs kone eller kæreste med billeder af børnene (1520/1919-420).

Henvendelser om våben og sprængstoffer blev også grundigt chekket. I august 1919 kom der f.eks. en strengt fortrolig meddelelse fra Københavns Opdagelsespoliti af følgende ordlyd: "Ifølge hertil indgaaet fortrolig Meddelelse skal Spartakisterne i Tyskland have tilbudt de herværende Syndikalister 30 a 35000 Mauser Pistoler for en Pris af ca. 25 Kroner pr. Styk. Pistolerne skal være opdagede ved den danske Grænse i Nærheden af Vamdrup./ Aage Jørgensen [redaktøren af Socialistisk Arbejderpartis *Klassekampen*] har i den Anledning sagt, at kunde der skaffes Penge - ca. 1 Million Kroner - til at købe Pistolerne og kunde disse indsmugles hertil, vilde Syndikalisterne have tilstrækkeligt med Vaaben til at kunne foretage en Statsomvæltning./ 74." Heller ikke denne indberetning førte til noget håndgribeligt, selvom både Mensen, With og Schiffer involveres (1520/1919-1390).

En bagmand?

Fra flere kilder kom der i juni måned meldinger om, at en mand ved navn Klass agiterede i havnen for fortsat strejke. En agent ved navn Mikosch meddeler f.eks., at Klass har taget arbejde som sømand, og samme Mikosch indberetter senere, at Klass hyppigt kommer i en lille arbejderrestaurant ved indgangen til Frihavnen, "und er treibt dort ganz offen bolschewistische Agitation". Han ved, at Klass' adresse er Fælledvej 15A. Den 21. juni begav en statspolitibetjent sig i byen. Han finder ud af, at Naum Klass er født i Rusland den 31. oktober 1892 og er gift med Kreume Klass. De bor ganske rigtigt Fælledvej 15A. Viceværten i ejendommen oplyser, at Klass er skrædder og har boet i ejendommen i ca. 2 år, "og har i den Tid vist sig som en stille og fredelig Lejer, der altid har været præcis med Betalingen af Lejen". Komparenten (dvs. den afhørte) har bemærket, at der af og til var besøg, men havde ikke indtrykket af noget usædvanligt eller mistænkeligt. Han ved ikke hvem de besøgende var. Komparenten ved, at Klass holder *Solidaritet*. Men han har ikke bemærket noget, hvoraf man kunne slutte, "at der mellem Syndikalisterne og Klass bestod nærmere Forbindelse". Klass havde tidligere arbejdet som skrædder hjemme, men var nu begyndt at arbejde ude.

Den 25. juni opsøgte politibetjenten viceværten i Rantzausgade 30, hvor Klass boede tidligere. Men får ikke nogen afgørende spor. Komparenten vil intet ufordelagtigt sige om Klass.

Nu var Klass jo undergivet fremmedpolitiets kontrol, som også hørte under Statspolitiet, så den 2. juli indkaldte man ham simpelthen til forhør om hans forhold. Han blev nøje forhørt om sin flugt til Danmark, og om hvordan han fik opholdstilladelse, og han måtte fortælle om alle de steder han havde boet. Han fortalte om sin skrædderuddannelse, og at han for ca. en måned siden havde taget arbejde hos skræddermester Gerbøll. Han tjente 1.400 kr. om året og betalte 13 kr. i skat. Derefter bevægede forhøret sig i politisk retning. Om han var zionist? Nej det var han ikke. Om han var kommet på Zionistisk Bureau i Klosterstræde? Her kunne Klass ikke vide, at der var lagt en fælde ud, for politiet mistænkte bolsjevikkerne for at bruge Zionistisk Bureau som central for pengeoverførsler, og der var igangsat en kæmpeundersøgelse af netop Zionistisk Bureau⁹. Klass svarede, at han havde været der et par

gange, men han kunne ikke huske i hvilket ærinde. Rapporten går videre: "Han paastaar, at han ikke har været i Frihavnen de sidste 2 Aar, og vil ikke have søgt Arbejde fornylig ved Havnen, idet han bemærker at han ikke kunde udføre Havnearbejde. Han nægter ligeledes, at han har været i Københavns Havn fornylig, og siger at han paa ingen Maade har noget at gøre her."

Afsluttende "paastaar" han også at han ikke giver sig af med politik og ikke er medlem af andre foreninger end Skæddernes Fagforening og Jødisk Læseselskab. Dette sidste var i hvert fald ikke helt rigtigt, og politiet troede ham heller ikke. Men havde han sagt, som rigtigt var, at han var aktiv i Bund (Det jødiske socialistparti) i København, i den oppositionelle Skrædderklub og hos syndikalisterne, havde han jo muligvis fået inddraget sin opholdstilladelse, som det skete for andre¹⁰.

Samme dag gik en anden statsbetjent ud til Skræddermester Gerbøl. Denne forklarede, at Klass havde arbejdet på hans værksted i Adelgade i ca. 5 uger. Komparenten (Gerbøl) havde ikke lagt mærke til, at afhørte (Klass) havde været borte fra værkstedet nogen dag, i den tid han havde arbejdet hos komparenten. Det kunne heller ikke lade sig gøre ud fra den ugeløn han havde tjent. Han kunne i det hele taget ikke sige noget ufordelagtigt om afhørte.

Da der ikke skete noget nyt i sagen, og da Klass stadig "sigtes for at øve Propaganda blandt Havnearbejderne" opsøgte betjenten igen skræddermesteren den 25. juli. Her gik han meget ind på Klass' arbejdstider. "Arbejdet paa Værkstedet begynder Kl. 7 Fm. og ender Kl. 5 Em. og Kpt. paastaar at Afhørte ikke har været borte fra Værkstedet". Herefter blev afhørtes regnskab gennemgået minutøst. Og mesteren mente at alene indtjeningen viste, at han ikke kunne have været borte fra arbejdet.

Johansen opsøger ligeledes "gentagne Gange" ved middagstid beværtningerne Capella og Atlanten i Frihavnen, "men der har intet været at observere, og der er intet fremkommet". Herefter opgiver man Klass som bagmand (1520/1919-940 og Obs. 15.054).

Flere gange i løbet af året kom der meldinger om forestående revolutioner forskellige steder, som skulle understøttes af de danske syndikalister. Således kom der et kodetelegram den 11. maj fra det danske gesandtskab i Helsingfors om møder i tyske byer mellem røde finner, russere, nordmænd, svenskere, tyskere og danskere. "På Møderne blev besluttet at komme Verdensrevolutionen til Hjælp ved Revolution i Danmark, Norge, Sverige og Finland. Dagen for Udbrud fastsat til den 16. ds. I Skaane er indskrevet en rød Hær paa circa 20.000 Mand. Signal skulde gives fra Finland ved Mord af alle Officerer, Embedsmænd og særlig Cheferne for frivillige Korps". Men også denne revolution var en fantasi enten i de revolutionæres hoveder eller i efterretningskildernes. Det sidste virker - kildematerialets helhed taget i betragtning - meget sandsynligt (1520/1919-108).

En kvinde og nogle orgier

I den mere kuriøse afdeling hører sagen om en tysk kvinde med et adeligt navn. Sagen starter lovende med en indberetning fra den danske militærattaché i Berlin om at denne tyske kvinde bliver beskyldt for pengeafpresning. Videre hedder det om hende i indberetningen: "I hendes villa ved Øresund, hvor man arrangerer lukulliske Orgier, skal Central for Bolschevismen i Norden findes. 3 Jøder, hendes Haandlangere spiller en fremragende Rolle. Hun besøger ofte Sverige, hvor hun foretager mystiske Forretninger, fremforalt i Salvarsan; sandsynligvis bliver der ogsaa lavet falske Rubel- og Kronesedler". Vi får at vide, at hun er 36-38 år og "i erotisk Henseende tiltrækkende", så der er noget at gå igang med.

Da Sylow fra Generalstabens Efterretningssektion og svensk politi kan give samme oplysninger (sandsynligvis fra samme kilde), må statspolitiet gå igang. Man finder hurtigt frem til hendes rigtige identitet. Hun er nemlig dansk og har i 1890'erne været prostitueret i

København. Hun er nu gift med en tysk officer, og i en tysk rapport får man at vide, at hun er en god bekendt af den revolutionære Thøger Thøgersen. Hendes lejlighed i Willemoesgade bruges endvidere til hemmelige møder med repræsentanter for Sovjetrusland og Tyskland.

Hun bliver sat under intensiv observation. I en periode bor hun i et sommerhus i Gilleleje, og det er lystig læsning, hvad politiet får ud af at udspørge de omkringboende. En ældre kvindelig nabo mener afgjort, at fru er unormal, for når hun fra første sal kigger ned i den tyske kvindes gård, kan hun se, at hun går på toilettet helt nøgen. Og da hun flytter hjem igen til Willemoesgade overvåges hun dag og nat, men intet påfaldende sker. Indtil hun en dag pludselig bestiller en taxi. Politiet er på den, men hyrer lynsnart en anden taxi og følger efter den mistænkte for at ende op ved - Gallopbanen, hvor hun skulle til hestevæddeløb. Efter at der er brugt kæmpe ressourcer på sagen, bliver den til ingenting. Noget af det dyreste ingenting, man længe havde set (1520/1919-1343).

Helvedsmaskinen

I flere sager, som vedrører Fagoppositionens Sammenslutning, *Solidaritet*, Socialistisk Arbejderparti, Den røde Garde og *Klassekampen* optræder ikke helt gennemskuelige henvisninger til forbindelser direkte i miljøet. Disse henvisninger kan naturligvis stamme fra betalte agenter i bevægelsen, således som vi ved at Københavns Politis afd. D. brugte det i 30'erne¹¹. Men den diskrete henvisning kan også gælde et forhold, som kun de indviede i 'Syndikalistgruppen' og ledelsen kendte til, nemlig at man i foråret 1919 placerede et medlem af 'Syndikalistgruppen' som agent og provokatør i Socialistisk Arbejderparti og Den røde Garde. Og han har muligvis ikke været den eneste. I hvert fald skyldes vores væsentligste viden om netop Den røde Garde en kilde, som kun kan være én af politiets meddelere.

Den 25. januar 1919 kunne *Klassekampen* meddele, at Den røde Garde var dannet. Leder var Marius Thøgersen, Thøger Thøgersens lillebror. Et andet fremtrædende medlem var Chr. Eilersen, arbejdsmand og tidligere løjtnant i den amerikanske marine. Disse to udgjorde sammen med forfatteren Bertel Budtz Müller "Det røde Udvalg". Budtz Müller havde under 1. verdenskrig været løjtnant i garden.

Ifølge Den røde Gardes love, vedtaget på generalforsamlingen 1. marts 1919 var organisationens formål "ved systematisk Uddannelse af agitatoriske Kræfter i Skrift og Tale at støtte den revolutionære Bevægelse og dermed Proletariatets Sag." I §5 hed det: "Organisationens Opgave er ved Medlemmernes agitatoriske Evner at forhindre, at Møder og Demonstrationer giver sig andre Udslag end de tilsigtede."

Den funktion, som omtales i §5 kom nok nærmere de tanker, grundlæggerne havde gjort sig. Således fungerede Den røde Garde som vagtværn ved en demonstration den 13. april 1919 ved at flankere opdagerne (*Klassekampen* 14.4.19).

En af de vigtigste kilder til Den røde Gardes korte historie er som sagt politiet selv. Eller formentlig politiet, skal man vist sige. Sagen er, at der i Arbejderbevægelsens Informations Centrals (AIC) arkiv ligger et aktstykke, som sandsynligvis må være overflyttet til AIC fra Socialdemokratiets arkiv. Det er på 6 folio-sider og består af oplysninger om Socialistisk Arbejderparti, Den røde Garde, Fagoppositionens Sammenslutning og herboende russere. Oplysningerne er daterede fra 8. november 1918 til 19. september 1919. Sammenskrivningen er altså blevet til efter denne dag. Dens første side består af ekstraktudskrifter fra 9. kriminalkammers forhør over Marius Thøgersen og Aage Jørgensen, hvilket kan konstateres ved at sammenligne med Kriminalkammerets forhørsprotokoller i de pågældende sager. Andre af oplysningerne kan kun stamme fra meget centralt placerede meddelere, eksempelvis referat af et møde i Den røde Gardes 5-mands udvalg 10. juli 1919.

Det er nærliggende at slutte, at dette materiale stammer fra politiet og af en eller

anden grund er tilstillet Socialdemokratiets ledelse. En mulighed er, at det stammer fra Stau-ning, som har fået det som medlem af regeringen. Dokumentet selv fortæller intet om sin oprindelse¹².

I en indførsel dateret 14. februar [1919] citeres Budtz Müller for, at [Den røde Garde] skulle være "en Faktor ved Demonstrationer, idet den skulde beskytte mod Politiets Indgreb og Provokation./....opfordrede unge kraftige Folk som havde Tid, og som ikke var bange for at kaste sig mod Politiet....". Chr. Eilersen "foreslog at man skulle lære Jiu-Jitsu". I en indførsel den 17. juni citeres Marie N.[ielsen] for at Den røde Garde "skulde arbejde hen til at blive en saadan Garde som i det givne Øjeblik ikke vilde svigte....".

Den 15. maj 1919 bragte de københavnske dagblade den fantastiske nyhed: Syndikalerne havde planer om at sprænge Domhuset i København i luften med dynamit! Til al held havde politiet forpurret dette ved at arrestere de fem bombemænd med samt deres bombe. *Berlingske politiske og Avertissements Tidende*, som den dengang endnu hed, var helt utvetydig: "Et Attentat planlagt mod Domhuset. 5 af Den røde Gardes Medlemmer anholdt. I den enes Hjem blev fundet en Helvedesmaskine uden Ladning." *Politiken* var lidt mere udførlig: "Fem syndikalister anholdt i Anledning af Rygter om et planlagt Attentat paa Domhuset./ Hos et Medlem af "Den røde Garde" fandt Politiet i Gaar en Cigarkasse med et Urværk og et elektrisk Batteri, som antages at være Model til en Helvedesmaskine." *Politiken* antydede, at sagen måske havde nogle andre aspekter: "Har syndikalerne villet holde Politiet til bedste?"

Den 16. maj 1919 omtalte *Berlingske* igen sagen. Nu var bomben kommet i anførselstegn ligesom attentatet. Og man kunne meddele, at "'Bombe"-Mændene blev løsladte igaar". Bortset fra anførselstegnene var der ikke meget sandt i denne artikel - og da slet ikke at bombemændene var løsladt allerede den 15. maj.

Den almindelige avislæser fik herefter ikke flere informationer om dette mystiske ikke-attentat på en af landets centrale retsinstanter.

Bag avisernes nyhed ligger historien om statspolitibetjent Aksel Larsen, som skiftede identitet og blev 'syndikalist'. Sagen findes indført hos statspolitiet med løbenumrene 935-939 med navne og fødselsår og adresser på de '5 bombemænd', men der er ikke oprettet nogen sager på dem i denne sammenhæng. Men det kan der godt være et andet sted i Statspolitiets uoverskuelige arkivsystem. Når vi ved noget om sagen udover, hvad aviserne skrev skyldes det i alt væsentligt, at sagen blev undersøgt ved 9. kriminalkammer i Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret. I forhørsprotokollerne har sekretæren fortløbende og på assessorens diktat nedskrevet forhørerne af de implicerede. Forhørsprotokollerne er næsten ulæselige, fordi de normalt kun fungerede som kladder for sekretærerne og blev skrevet ud, hvis de skulle bruges i en retssag. Men med lidt omhu kan man stave sig igennem.

Ifølge *Dansk Politistat*¹³ var Aksel Larsen jøde og overflyttet til statspolitiet og København den 1. februar 1918. Han blev udstyret med en søfartsbog lydende på navnet Poul Uferis. Han blev medlem af Socialistisk Arbejderpartis indre by afdeling, og siden fulgte han "de Bevægelser og Planer, der har været fremme under dette Parti"¹⁴. Her fik han også kontakt med "agenten Leopold Bækhorst, der ikke hører til Arbejderklassen, men lever af sin Kapital og iøvrigt vistnok er utilregnelig." Af Bækhorst fik Aksel Larsen fortrolige oplysninger bl.a. om udlændinge, som han indberettede i rapporter, sammen med alt det andet han hørte og så.

Det var gennem Bækhorst, at Aksel Larsen, alias Poul Uferis blev medlem af Den røde Garde.

Fra da af skiller forklaringerne sig ud fra hinanden. Da Aksel Larsen gav forklaring for assessoren i 9. kriminalkammer forklarede han, at partiet både arbejdede for økonomisk fremgang og "paa det stadig tiltagende Spørgsmaal at faa de arresterede Kammerater fri".

Dette blev debatteret tidlig og silde. For på dette tidspunkt sad hele den revolutionære bevægelses lederskab bag lås og slå, bl.a. i Domhusets fængsel.

Der var folk, som havde kendskab til attentater, bl.a. svenskeren Gotfred Nilsson. Ham talte Uferis med den 22. april. Samme aften tog Ludvig Ludvigsen ham til side og bad ham komme hjem til sig i Vølundsgade nogle dage senere sammen med Gotfred Nilsson. På mødet foreslog Ludvigsen, at man skulle tage et gidsel for at få lederne fri, men det afviste Uferis. Herefter opstod attentatplanen. Den blev endelig konfirmeret på et møde den 13. maj hos Ludvigsen. Til stede var ud over Ludvigsen og Uferis, Einar Christiansen, Karl Larsen, Chr. Eilersen og Ole Rasmussen. På mødet fremviste Ludvigsen helvedesmaskinen og gennemgik planen. Han sagde, at planen var Gotfred Nilsons og Uferis' "og heri er der det Sande, at Kompagenten [Uferis] har omtalt Gotfred Nilssons Plan for Ludvigsen." Herefter blev der opsat et dokument, som har overlevet og som lyder:

Vølundsgade 6 1919 13/5

Hjælpekassen Sekstanten.

Vi undertegnede erklærer herved, at vi gensidig og solidarisk forpligter os til at understøtte hinanden under alle Tilfælde, hvor Vedkommende sættes ude af Stand til at forsørge sin Familie.

L.H. Ludvigsen, Vølundsgade 6¹, København L.

C.Chr. Eilersen, Rosengade 10³.

O.S. Rasmussen, Allersgade 9¹, København L.

Karl Larsen, Farimagsgade 48³.

Poul Uferis, Dosseringen 52³ th., København N.

Einar Christiansen, Gartnergade 2⁵, København N.¹⁵.

Senere kom det frem, at bomben skulle bruges mod Domhuset. "De sigtede forekom ej at spille Komedie og de oprådte fuldkomment naturligt", sluttede Uferis.

Alle de øvrige implicerede forklarede samstemmende, at idéen til bombeattentatet kom fra Uferis. De fik mistanke til ham, fordi han spurgte så meget. Der havde også længe været tale om, at der vist var en spion blandt dem, fordi så mange udlændinge var blevet udvist, bl.a. Gotfred Nilsson. Ludvigsen indviede sine kammerater i den mistanke, han havde til Uferis. Han forklarede til forhørsprotokollen: "Det er udelukkende for at overbevise Myndigheder og Offentligheden om at den fundne Provokation stammer fra Politiets Side, at det fingerede Bombeattentat blev planlagt. Og Sigtede forklarer at Forslaget ej er kommet fra de Sigtedes Side. Han forklarer siden, at alle, der var til Stede ved mødet den 13/5 undtaget Uferis var indviede i Planen".

Resten af historien er¹⁶, at den 14. maj blev 4 af de fem arresteret, den femte lå syg. Uferis blev derimod ikke arresteret. Og det har jo sin forklaring. De blev arresteret sammen med deres helvedesmaskine. Da den forsigtigt blev åbnet, indeholdt den et vækkeur, et lommebatteri og - sand. Hermed blev sagen lidt kompliceret for politiet. Hvad skulle man nu stille op med disse mennesker, som pressen allerede havde meddelt var bombemænd? Det simpleste var at beholde dem, sigte dem og så løslade dem efter en tid. Såvidt man kan forstå forhørsprotokollen sker det i juni måned, måske den 30. juni, hvor sagen afsluttes.

Påstand står mod påstand, men det fjerner ikke en stærk formodning om, at Uferis har været provokatør. Og han har næppe gjort noget uden sin chef, Valdemar Mensens samtykke. Der må således i politiledelsens overvejelser have ligget en klar forskel imellem gidseltagning og bombeattentat. I det sidste tilfælde ville politiet ingen risiko løbe, vel at mærke, hvis der var sprængstof i omløb. Og det sagde de indberetninger, man fik fra General-

stabens Efterretningssektion. Så rationaliteten i at forsøge en provokation var for så vidt klar nok: herved kunne politiet komme helt tæt på sprængstoffet og mulige revolutionsplaner. Faren for afsløring har de næppe kalkuleret med. Tilfældet er gået over i litteraturen som det eneste klare eksempel på politiets brug af provokatører¹⁷.

Infiltrationens problemer og dens politik

Historien om Poul Uferis, som blev taget ved næsen sammen med Statspolitiet, viser noget vigtigt ved hele dette område af politiets arbejde, nemlig den nærmest forbløffende mangel på indsigt i arbejderkulturen og især naturligvis den særlige delkultur, som den revolutionære bevægelse udgjorde. Det går igennem dette store materiale fra Statspolitiet, at selv folkene i 'Syndikalistgruppen' var helt på gatis, når det drejede sig om at aflæse og forstå denne fremmedartede kultur. De aflæste den primært med politibrillerne på og så efter kriminelle forhold. De kunne ikke se den, som den var. Dens udtryk var tegn på noget andet, noget muligt subversivt. Og fordi de ikke kunne aflæse og forstå den, som det den var, kunne de heller ikke opfylde deres politimæssige mål med indsatsen. En klassisk cirkel.

Statspolitiets indsats i året 1919 var uden fortilfælde. Det var virkelig en storstilet indsats. Og at dømmes efter Mensens egenhændige påtegninger i mange sager fulgte han arbejdet meget tæt. Det er nærliggende at forestille sig, at Mensen så samarbejdet mellem Statspolitiet og Generalstabens udviklet hen mod en egentlig politimæssig efterretningstjeneste. For set med hans øjne var bolsjevikfaren ikke blot reel, den var en mulighed for vækst. Det ville have passet ind i den udviklingslinje, han havde stået for, som trak stadig flere opgaver ind under Statspolitiet. Men eventyret i 1919 holder op med den ændrede politiske situation. Regeringen havde hele tiden betragtet de allieredes pres på sig som forskruet og udtryk for en gal vurdering af de revolutionære muligheder i Danmark. Og det viste sig, at den jo havde ret. Arrestationsbølgen i efteråret 1918 var alt rigeligt til at dæmme op for det problem.

Alle sagerne, der var resultatet af et års intens efterforskning og 1600 spionregistreringer blev bundet sammen og arkiveret. Og da der igen skete en udvidelse af politiets efterretningsvirksomhed, var det ikke hos Statspolitiet, men hos Københavns Politi. Det var da, Andreas Hansen i 1927 blev gjort til leder af afd. D. Og i 1931 da afd. D i princippet blev gjort landsdækkende, blev den altså en slags 'statspoliti', men uden om statspolitiet. Med politiloven af 1928 blev centraliseringen endeligt standset. To år efter døde Mensen, så han blev skånet for at se hel sit værk omkalfatret som det skete med oprettelsen af rigspolitichefinstitution og et sikkerhedspoliti i 30'erne.

1. Henrik Stevnsborg: *Politiet 1938-47*, Kbh. 1992, s.76.

2. Se Stevnsborg, a.a., s.53.

3. Bent Jensen: *Danmark og det russiske spørgsmål 1917-1924*, Århus 1979, s. 241ff.

4. Bent Jensen, a.a. s. 144ff, 158ff, 193ff.

5. Bent Jensen, a.a. s. 144.

6. Stevnsborg, a.a. s. 53ff.

7. *Bilag til beretning til folketinget afgivet af den af tinget under 8. januar 1948 nedsatte kommission i henhold til grundlovens §45*, VII, 2, Kbh. 1950, s. 915.

8. Se min artikel Kommunisterne kapital, *Arbejderhistorie* 3/95.

9. Den zionistiske bevægelse havde under 1. verdenskrig oprettet et kontor i det neutrale København.

10. Hans politiske engagementer fremgår af Klass' selvbiografi, som han afgav til de sovjetiske myndigheder, da han i 1931 immigrerede tilbage, SUKPs arkiv, Rossijskij tsentr khranenija i izučeniija dokumentov novejšej istorii, 17-98-4420.

11. Se Torben Jano: På sporet af kommunisterne, *Arbejderhistorie* 1/1996.

12. [Meddelelser om den revolutionære bevægelse 1919], AIC-arkiv, ABA.

13. Chr. Gjerløv: *Dansk Politistat*, bd. II, Kbh. 1934.

14. Sag nr. 99/1919, "Helvedsmaskinen", 9. Kriminalkammers forhørsprotokoller nr. 21, 22 og 23, Landsarkivet.

15. Marie Nielsens arkiv, ABA.

16. *Klassekampen* 16.5.1919.

17. DKP udgav således i 1939 pjecen *Indenfor Murene. Bag det politiske Politis Kulisser* og skrev om historie s.8f. Oplysningerne ser ud til at stamme fra *Klassekampen*. Oplysningerne går herfra videre til Carl Madsen: *Vi skrev loven. Fireogtredve fortællinger af fædrelandets historie*, Kbh. 1968, s. 90f.